

EPISTOLAR DE RĂZBOI AL BRĂTIENILOR

Delia BĂLĂICAN

Résumé: La famille Brătianu a constamment occupé une position dominante dans la vie politique roumaine, à partir de 1848 jusqu'après 1918, place due à la responsabilité politique, au patriotisme et à la vision libérale que tous ses membres ont affirmés et ont démontrés.

Les recherches sur la mémoire autobiographique gardée dans la correspondance de la famille Brătianu peuvent enrichir et nuancer la mémoire publique du modèle représenté par cette famille, qui a joué un rôle capital dans l'édification de la Grande Roumanie. L'article présent est une étude dédiée aux lettres que les Brătianu se sont adressées durant la Première Guerre Mondiale, documents conservés dans les collections de la Bibliothèque de l'Académie Roumaine.

Mots-clés: Brătianu, correspondance, la Grande Union, la Première Guerre Mondiale, la Roumanie, politique, libéralisme.

Moștenirea Brătienilor

Autenticitatea și consecvența convingerilor liberale puse în practică din perspectiva datoriei împlinite față de țară au asigurat familiei Brătianu o poziție dominantă în politica românească, de la 1848 până după 1918. Cunoașterea realităților interne și internaționale, inteligența, optimismul, și fervoarea transpuse în clarviziune politică sunt moștenirile Brătienilor – un etalon în societatea românească. Spațiul în care se articulează direct gândirea politică, întrevăzându-se strategia națională, fiind însă permise și emoțiile, îngrijorările ori speranțele personale sau cele legate de soarta țării, îl constituie scrisorile acestora. Sondând în memoria autobiografică a corespondenței familiei

Brătianu, analiza mesajului politic îmbogățește și nuanțează memoria publică referitoare la modelul brătienesc, având în vedere rolul major în construirea României Mari al acestora. Prezentul articol se concentrează asupra investigării temei politice din scrisorile familiei Brătianu datând din perioada Primului Război Mondial, păstrate în colecțiile de Manuscrise ale Bibliotecii Academiei Române.

O familie de politicieni

Ion C. Brătianu, primul din familie devenit prim-ministru al țării, membru fondator al Partidului Național Liberal, ținuse ca fiii săi, înainte de orice, să-și facă o reputație de oameni capabili și muncitori¹. Le-a oferit copiilor o educație temeinică, din care nu a lipsit cunoașterea istoriei țării. Peste ani, Dinu Brătianu va evoca virtuțile cultivate cu autoritatea paternă:

„I) Să nu intrați în politică până ce nu veți face dovada că puteți avea un rol creator. De aceea veți exercita mai întâi meseria voastră și, după ce veți realiza ceva în cariera ce ați ales, veți putea face o politică constructivă.

II) Să vă faceți întotdeauna datoria, oricare ar fi rezultatul silințelor voastre”².

Toți cei trei fii ai lui Ion C. Brătianu – Ion (Ionel), Constantin (Dinu) și Vintilă – au urmat cariere politice, după ce studiaseră ingineria la Paris și au lucrat la întoarcere în țară, dovedind respectarea sfaturilor părintești. Mentalitatea vremurilor încă nu permitea prezența femeilor în funcții oficiale, astfel că nu regăsim reprezentante ale acestei familii în politică, dar corespondența particulară, precum și memoriile a două dintre cele patru surori ale fraților Brătianu – Sabina Cantacuzino și Pia Alimăneștitanu –³, relevă buna cunoaștere a contextului politic de către acestea. Modul de acțiune denotă că erau

1 Sabina Cantacuzino, *Din viața familiei I.C. Brătianu*, Ediția a II-a, Universul, București, 1934, p. 361.

2 BAR, A 1530, Constantin I.C. Brătianu, *Amintiri*, f. 1.

3 Sabina Cantacuzino, *Din Viața familiei I.C. Brătianu. Războiul 1914-1919*, vol. II, Ilustrații de Ștef. Constantinescu, București, Editura Universul, 1937, 447 p; Pia Alimăneștitanu, *Însemnări din timpul ocupației germane. 1916-1918*, București, Imprimeriile Independența, 1929, 128 p.

conștiente de numele purtat și responsabilitățile derivate din poziția ocupată în societate. De altfel, autoritățile de ocupație nu au ignorat această competență politică a doamnelor din familia prim-ministrului Ion I.C. Brătianu, trecând la măsura de arestare a unora dintre ele.

Începutul războiului și despărțirea familiei

După Consiliul de Coroană din ziua de duminică, 14/27 august 1916, de la Palatul Cotroceni, a fost făcută publică decizia de intrare a țării în război, alături de Antanta. S-a decretat mobilizarea armatei cu începere de la ora 12 din noaptea de 14 spre 15 august 1916⁴, urmând imediat declararea războiului Austro-Ungariei⁵. Comunicatul Regelui Ferdinand către români, prin care se subliniază aspirația de unitate națională, ce a stat la baza intrării țării în război, a fost semnat de către toți membrii guvernului, în frunte cu prim-ministrul Ion I.C. Brătianu⁶. S-au succedat declarațiile de război ale Germaniei împotriva României, la data de 17/30 august 1916 și cele ale Bulgariei și Turciei, din 19 august/1 septembrie 1916⁷.

Entuziasmul de început a fost mare. Toată lumea era animată de gândul înfăptuirii României Mari. Magazinele și instituțiile publice au fost împodobite cu tricolorul românesc. Bulevardele centrale au fost inundate de mii de oameni. Studenții au străbătut Calea Victoriei cântând „Deșteaptă-te, Române!” și „La arme!”⁸. La scurt timp, starea de pe front s-a agravat, după eșecul de la Turtucaia⁹ Flămânda și Argeș, iar capitala a fost ocupată la 23 noiembrie / 6 decembrie 1916, de către trupele germane-bulgaro-turce¹⁰.

⁴ „Monitorul Oficial”, Nr. 107, duminică 14/27 august 1916, p. 5401, Decret Nr. 2784, semnat de către Regele Ferdinand și Președintele Consiliului de Miniștri și Ministru de Război, Ion I.C. Brătianu.

⁵ Idem, Nr. 108, luni 15/28 august 1916, p. 5417.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Beatrice Marinescu, *Bucureștii în anii Primului Război Mondial, 1914-1918*, Editura Albatros, București, 1993, p. 53.

⁸ „Universul”, Anul XXXIV, Nr. 226, marți 16/29 august 1916, p. 1; „Adevărul”, Anul XXIX, Nr. 10573, 16 august 1916, p. 1.

⁹ Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri. August 1916-iunie 1917*, vol. II, Îngrijire de ediție, cuvânt înainte și note de Ion Ardeleanu, Editura Albatros, București 1993, p. 36.

¹⁰ I.G. Duca, *Memorii, volumul III, Războiul: Partea I (1916-1917)*, Ediție și indice de Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, București, 1994, vol. II, p. 80.

Guvernul trebuia să ia rapid o decizie. Ion I.C. Brătianu și-a asumat hotărârea de retragere în Moldova, la Iași, ca formulă politică de păstrare a statalității:

„Plecăm. Guvernul țării nu poate fi prizonierul inamicului, locul nostru este în Moldova. Acolo va fi țara, cât timp vor fi ei aici”¹¹.

Chiar dacă în prima linie a responsabilităților politice s-au aflat bărbații familiei, în timpul războiului toată familia Brătianu a avut de suferit, în rând cu toți românii. Ion I.C. Brătianu în calitate de prim-ministru și Vintilă Brătianu, ministrul de război au plecat la Iași.

Pe perioada ocupației germano-bulgare a părții sudice a țării, doamnele familiilor din elita societății au rămas în București, ca gest de solidaritate cu locuitorii orașului, cât și pentru a nu-și lăsa casele singure, pradă dușmanilor:

„Cei mai mulți dintre noi am rămas unii din necesitate, lipsă de mijloace, boală, iar alții din simțământul datoriei, cum au fost unii funcționari, ca efortii spitalelor civile și cei rugați de guvern să stea pe loc spre a susține moralul populației și de care categorie făceam și noi parte familia Brătianu, Procopiu, Alexandru Crăsnaru, Emil Petrecu și alții”¹², certifica Pia Alimăneștianu.

Episodul este redat și de către sora sa, Sabina Cantacuzino:

„Dacă am rămas aici [în București], n-a fost spre un trai bun, ci ca să ne facem datoria și să dăm exemplu populației sărace, prin urmare trebuie să știm să ne purtăm ca Brătience și oltence”¹³.

¹¹ Sabina Cantacuzino, *Din viața familiei Ion C. Brătianu: 1914-1919, Cu un adaos de însemnări 1870-1941*, Ediția a III-a, revăzută, Note, indice și ediție îngrijită de dr. Elisabeta Simion, Editura Humanitas, București, 2014, p. 29.

¹² Pia Alimăneștianu, *Însemnări din timpul ocupației germane. 1916-1918*, București, Imprimeriile Independența, 1929, p. 12.

¹³ Sabina Cantacuzino, *op.cit.*, p. 82.

¹³ *Ibidem*, p. 11.

Bombardarea orașului, rechizițiile, sărăcia, bolile și frigul i-au copleșit rapid pe cetățenii orașului, care încercau să reziste, totodată s-au semnalat și primele cazuri de lașitate. Germanii nu au trecut cu vederea prezența în capitală a membrilor familiei prim-ministrului român, realizând influența pe care o puteau avea asupra cetățenilor. Sabina Cantacuzino, sora premierului Ion I.C. Brătianu și cumnata sa, Lia Brătianu, soția lui Vintilă Brătianu, împreună cu fiul, au fost trimiși în arest la Mănăstirea Pasărea pe perioada 16/29 martie – 20 noiembrie/3 decembrie 1917¹⁴. Dar motivația de a rezista era mult prea puternică, iar Sabina Cantacuzino a declarat-o răspicat:

„Aș sta cu entuziasm și 2 ani aici numai să știu că plec cu Basarabia, Transilvania, Bucovina și Banatul în geamantan. Închipuți-vă ce delir!”¹⁵

Tăria de caracter, demnitatea numelui purtat, credința neclintită în realizarea idealului național au fost sursele rezistenței în detenție, afirmate în corespondența cu familia, în ciuda cenzurii și a impunerii unei comunicări camuflate referitoare la chestiunile politice:

„Mai întâi vă rog pe toți și toate să nu vă îndoiiți un singur moment de energia și răbdarea mea. Orice s-ar întâmpla, eu mă simt foarte mândră de rolul pe care vrășmașii noștri au crezut nemeritat să mi-l dea. Cu atât mai mult că aceasta nu va servi la nimic și că se vor convinge că nu facem politică de familie, în familia noastră”¹⁶.

După eliberarea Liei Brătianu și a copilului de la Pasărea, primind imediat și pașaport pentru Moldova, Vintilă Brătianu a putut să petreacă Crăciunul și Anul Nou 2018 împreună cu familia. De la București nu a avut voie să ia „decât 20 000 lei, 150 kg bagaje și nicio hârtie, afară cu lista

¹⁴Delia Bălăican, „Corespondența Sabinei Cantacuzino cu soțul său, doctorul Constantin Cantacuzino, din perioada arestului la Mănăstirea Pasărea (16/29 martie – 20 noiembrie/3 decembrie 1917)”, p. 244-260, în vol. Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, *Războiul de fiecare zi – Viața cotidiană în tranșee și în spatele frontului în Primul Război Mondial (1914-1919)*, coordonatori Bogdan Popa, Radu Tudorancea, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2018.

¹⁵ BAR, Fondul Constantin Cantacuzino, Emitentul: Sabina Cantacuzino, Destinatarul: dr. Constantin Cantacuzino, S1(849)/CDXI, 9/22 septembrie 1917, f. 3.

¹⁶Idem, S1(805)/CDXI, 20 martie/2 aprilie 1917, Pasărea, f 1.

persoanelor de cercetat la Iași, listă șampilată de poliție”¹⁷. În *Memorii*, Sabina Cantacuzino povestește episodul, reținând emoția reluării legăturilor de familie și freamătul găsirii modalităților de comunicare directă:

„Noi nu ne mai sfiam, față de aceste măsuri absurde, să fraudăm cu iscusință. Toate hainele Liei fură împachetate cu scrisori cusute în căptușeli, nasturii erau înveliți în foițe scrise mărunt și îmbrăcați pe urmă în stofă, tivurile rufelor deveniseră tuburi în care se trecuseră alte scrisori pe foiță. Nu admiteam să nu primească ai noștri de la Iași gândul nostru scris. Oprirea de scrisori era cu atât mai ridicolă, cu cât ele nu puteau spune nici [măcar o] parte din impresiile și amintirile pe care Lia le ducea în sufletul ei”¹⁸.

La câteva luni după eveniment, când corespondența oficială se reluase, Vintilă Brătianu transmitea celor rămași în București bucuria întregirii parțiale a familiei și făcea observații comparative referitoare la nivelul de trai din zona ocupată și cea liberă:

„Venirea Liei și a băiatului pentru mine singur a schimbat-o în bine, având și eu astfel lângă mine ceea ce în timpuri obișnuitește atât de prețios și cu atât mai mult când grijile te apasă, te fac să cauți în casa ta consolarea și liniștea de care ai atâta nevoie. Ca sănătate nu aveți să vă îngrijiți, fiindcă suntem toți bine și după câte văd, în condiții de trai mai bune decât ale noastre”¹⁹.

Bătrâna Pia Brătianu, mama fraților Brătianu, a vegheat permanent evoluția copiilor săi, aflată în legătură directă cu soarta țării. În timpul Marelui Război, aceasta a deținut rolul unui un adevărat stat-major al acțiunilor brătienesți, resimțind, poate, cel mai greu despărțirea familiei, dorul pentru copii și nepoți, neliniștea pentru casele fiecăruia și mai presus de orice, îngrijorarea pentru situația țării.

„Dacă ni s-a impus această despărțire, scopu’ au fost ca să ne facă să suferim cât de mult, în ceea ce mă privește pe mine, au isbutit, cu toate că [sunt] soția lui Brătianu, care au adus pe Regele Carol și la a cărui scumpă

¹⁷ Sabina Cantacuzino, *op.cit.*, p. 162.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ BAR, Fondul Vintilă I.C. Brătianu, Emitentul: Vintilă I.C. Brătianu, Destinatarii: Pia Brătianu, S5(114)/CCCLXXXVIII, 22 martie 1918, Iași, f. 1-2.

legătură cu această țară, tatăl vostru au făcut-o, nu avea permis să-mi facă această suferință”²⁰.

Dar a avut întreaga familie alături, iar finalul fericit a stins suferințele războiului și așteptarea generațiilor anterioare:

„Vorbim negreșit mult între noi de zilele mari în care trăim și câteodată nu ne vine să credem ceea ce vedem. Dar, desigur, că tu trebuie să fii dintre toți – mai cu seamă după emoțiile prin care ai trecut – mai fericită să vezi zilele de azi.

Ai putut face cocarde la '48, ai trecut prin toate prefacerile care au creat statul nostru modern și ai putut crede după Războiul de la '77 și Regat împlinit marele vis al celor ce începeau de la '48 lupta pentru Unire și neatârnată”²¹.

Ion I. C. Brătianu – prim-ministrul uni guvern „îngrămădit de nevoi” la Iași

În calitatea sa de prim-ministru al unui guvern refugiat la Iași și al unei țări ocupate pe jumătate de trupe inamice, Ion I.C. Brătianu ducea mare parte din responsabilitățile referitoare la bilanțul războiului pentru România.

Efectele devastatoare ale conflictului: capitala și sudul țării ocupate de dușmani, penuria de alimente, lemne pentru foc și în general a sărăciei, tifosului care făcea mai multe victime decât armele de foc, numărul impresionant de morți, răniți și prizonieri de război, toate acestea au întezit vocile contestatate la adresa deciziilor luate de Ion I.C. Brătianu. Una din mărturiile în acest sens este a unui fost prizonier, Alexandru Dăscălescu:

„Abia acum ne-am desmeticit, discutându-ne situația cu cei mulți cu care ne-am întâlnit aici, căzuți și ei în mâna dușmanului, de pe alte sectoare. Sub presiunea dușmanului, începuse procesul între noi. Unii care luptaseră cu

²⁰BAR, Fondul Pia Brătianu, Emitentul: Pia Brătianu, Destinatarul: copiii, S1(121)/CCCXCVI, 16 aprilie 1917, București, f. 1.

²¹BAR, Fondul Vintilă I.C. Brătianu, Emitentul: Vintilă I.C. Brătianu, Destinatarul: Pia Brătianu, S5(134)/CCCLXXXVIII, 4 noiembrie 1918, Iași, f. 6.

tot focul sacru al patriotismului și alții care tăceau, zâmbind pe sub mustață, desaproband războiul”²².

În acest dificil context, numărul din 10 iunie 1917 al cotidianului „România”, dedicat depunerii jurământului voluntarilor ardeleni la Iași, către autoritățile politice și militare române, reda una dintre declarațiile mobilizatoare ale prim-ministrului Ion I.C. Brătianu. De altfel, în afara actelor oficiale, nu se cunosc foarte multe documente cu semnătura șefului liberal, de tipul scrisorilor, de pildă, sau memoriilor, cum avem de la alți membri ai familiei, fapt rezultat, poate, din convingerea politicianului că istoria „îi va reda cu prisos ceea ce prezentul îi refuza pe nedrept temei”²³. Cu atât mai valoroase sunt discursurile înregistrate de presa vremii:

„A vrut Dumnezeu ca în această Piață, unde după veacuri de despărțire s-a sărbătorit pentru întâia oară prin Unirea Munteniei și Moldovei nașterea noii României – a vrut Dumnezeu ca tot aici în zilele de lupte și de dureri să se serbeze prima manifestare a întregirii neamului nostru, în care serbăm temelie României Mari (aplauze). (...)

Ați venit, fraților, în mijlocul nostru, și prin venirea voastră ați schimbat în zile de bucurie vremurile în care ne trudim. Ne găsiți într-un colț al țării, îngrămădiți de nevoi, dar încordați pentru lupta hotărâtoare la care mergem plini de credință (aplauze îndelungate).

Eram un Stat îmbelșugat de Dumnezeu, cu bogății care zilnic creșteau – dar Regele și Regina și-au lăsat Palatele și au rupt cu cei mai de aproape ai lor.

De la mic la mare toți și-au lăsat munca rodnică, și-au jertfit avutul, și-au părăsit copiii, soții, mune și surori – și și-au jertfit mulți sângele și viața fără șovăire și fără tocmeală – pentru că nimic nu ne-a fost mai scump decât datoria să desrobim pe frații noștri de sub jugul străin – și prin jertfele unei generații să asigurăm pentru veci unirea neamului nostru (ovațiuni). (...)”²⁴.

²² Alex. Dăscălescu, *Jurnal-Operativ De pe câmpul de Război: cu Reg. Nr. 56 Inf. în luptele de la: Bebor, Petrosu, Tulgheș și Jiu. – Viața în lagărele de represalii: Stroher-Moor și Breesen. – Propaganda colonelului trădător Alex. Sturza în lagăre. – Antologie eroică*, Tipografia Beram-Tatăl, Roman, 1925, p. 47.

²³ I.G. Duca, *Amintiri politice*, I, Jon Dumitru Verlag, München, 1981, p. 182.

²⁴ „România”, Anul I, Nr. 126, Sâmbătă 10 iunie 1917, p. 1.

I.C. Brătianu a fost unul dintre personajele-cheie în realizarea Marii Uniri de la 1918, iar presa a reflectat această etapă în „clădirea Statului nou născut în durere și în sânge, dar clădit pe dragoste și pe credință”²⁵.

Prezența la Iași a voluntarilor ardeleni a fost una dintre etapele acestui proces. Sub titlul „Sărbătoarea unității românești”, pe prima pagină a ziarului „România”, prin preluarea declarațiilor importante precum cea a Regelui, prim-ministrului și ale altor vorbitori, este sintetizată situația social-politică a momentului, precum și convingerea tuturor, de devenire națională în sensul unității, cu riscul unor sacrificii generale.

Însuși prim-ministrul se afla în situația de a-și fi lăsat mama, surorile, întreg avutul personal, în Bucureștiul ocupat, determinat fiind în demersul său de obligațiile morale față de viitorul țării și ducerea mai departe a planurilor înaintașilor. De fapt, aceasta fusese rațiunea intrării în politică:

„A făcut-o dintr-un sentiment de pietate și dintr-un spirit de datorie. Se supunea imperativului ce-i impunea situația de fiu al lui Ion Brătianu: obligația de a-i continua opera”²⁶.

Politica – un mod de a fi

Frații Ion I. C. (Ionel) Brătianu, premierul țării și Vintilă Brătianu, ministrul de război, constituiau a doua generație de politicieni aflați în vârful piramidei decizionale a țării; în timpul veneratului lor tată, Ion C. Brătianu, țara obținuse Independența de stat, după ce cunoscuse vâltoarea pașoptistă și Unirea Principatelor; de această dată trebuia împlinită Marea Unire²⁷.

Cum familia și țara constituiau rațiunea de a fi pentru orice politician responsabil, Brătienii au demonstrat cu prisosință acest mod de viață. În corespondența cu prietenii se observă menținerea acelorași subiecte în discuție:

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Sterie Diamandi, *Galeria oamenilor politici*, București, Editura Gesa, 1991, p. 35.

²⁷ Ion I. C. Brătianu (n. 20 august 1864, Florica, județul Argeș - d. 24 noiembrie 1927, București); Vintilă I. C. Brătianu (n. 3 septembrie 1867, Florica, județul Argeș - d. 21 decembrie 1930, Mihăiești, județul Vâlcea); Ion C. Brătianu (n. 2 iunie 1821, Pitești - d. 16 mai 1891, satul Florica, județul Argeș), cf. <http://enciclopediaromaniei.ro/>.

„Iași, 7 februarie 1917

Iubită Eleno,

Mii de mulțumiri pentru afectuoasele cuvinte ce-mi trimiți pentru toți ai mei. Nădăjduiesc și eu că încercarea prin care trec toți ce au rămas dincolo de linia de luptă nu va fi mai mare ca aceea prin care trecem toți împreună cu Țara. (...) Până la sosirea zilelor ce nădăjduim, oricât este de mare durerea de azi și a despărțirii, sunt sigur că ai noștri rămași în București, au și ei în sufletul lor spiritul de sacrificiu și abnegație necesar pentru a îndura toate cele ce văd mai de aproape decât le vedem noi.

Încă o dată mulțumiri și ca întotdeauna cu devotată și respectuoasă afecțiune,

Vintilă Brătianu²⁸.

Cenzura și propaganda

Comunicarea suspendată sau deficitară între membrii familiei împărțită între București și Iași a fost parte din suferința pricinuită de război, iar diagrama acestor legături s-a modificat în funcție de evoluția preparativelor de război sau de pace.

Gradul de presiune al cenzurii a determinat conținutul corespondenței. Cu toată opoziția care apăruse în sfera politică sau printre civili, influența liderilor liberali asupra actului decizional cât și printre oamenii de rând nu putea fi ignorată.

Dacă în scrisorile Sabinei Cantacuzino trimise din captivitate în perioada 16/29 martie – 20 noiembrie/3 decembrie 1917, soțului său, Constantin Cantacuzino, șeful Eforiei Spitalelor, predomină informații legate de viața de zi cu zi din curtea mănăstirii Pasărea sau de la București, ideile politice au fost inserate cu grijă și cum este de înțeles, nu printre veștile mijlocite săptămânal de curierul oficial, ci prin intermediul scrisorilor transmise clandestin²⁹.

²⁸BAR, Arhiva Perticari 2/I/6/mss/3, Scrisoarea lui Vintilă Brătianu către Elena Perticari, Iași, 7 februarie 1917, f. 15.

²⁹Delia Bălăican, „Corespondența Sabinei Cantacuzino cu soțul său, doctorul Constantin Cantacuzino, din perioada arestului la Mănăstirea Pasărea (16/29 martie – 20 noiembrie/3 decembrie 1917)”, p. 244-260, în vol. Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, *Războiul de fiecare zi – Viața cotidiană în tranșee și în spatele frontului în Primul Război Mondial (1914-1919)*, coordonatori Bogdan Popa, Radu Tudorancea, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2018.

Coroșpondența lui Vintilă Brătianu cu familia, din perioada războiului, începe abia la 22 martie 1918, iar în 4 noiembrie 1918³⁰, trimite, după cum afirmă, „prima scrisoare ce pot scrie liber de când ne-am despărțit acum doi ani”³¹. Posibilitatea reluării coroșpondenței între Iași și București a fost o consecință a relaxării cenzurii după semnarea preliminarilor Tratatului de pace la 20 februarie/5 martie 1918, la Buftea, de către reprezentantul României, **Constantin Argetoianu**, și împuțerniciții Germaniei, Austro-Ungariei, Bulgariei și Turciei. Tratul de pace s-a semnat apoi, în data de 24 aprilie/7 mai 1918, la București³².

Reluarea coroșpondenței oficiale cu familia, în ultimul an de război, a reprezentat un adevărat eveniment, subliniat încă de la începutul mesajului de către ministrul de război, Vintilă Brătianu. Totodată este transpus în scris acel răștimp dedicat istoriei, având Mărășeștii drept bornă spre împlinirea marelui ideal politic de unitate:

„De câtva timp curierii oficiali au refăcut după atâta tăcere legătura de tot felul între noi, și, trăim azi ca și altădată, de câteva zile aceeași viață, deși tranșeele de la Mărășești ne despart. Deși într-o altă atmosferă, vedem din scrisorile voastre că treceți ca și noi prin aceeași emoții și dureri, că vedeți aceeași slăbiciuni și aceeași îmbărbătări. Viața noastră fiind mult simplificată și acum, când o singură grijă, este una și aceeași pe care o cunoașteți din prima scrisoare”³³.

Scrisorile, atât cele de la Iași, cât și cele de la București, rețin un discurs liberal militant, având drept idee centrală apărarea interesul național prin consolidarea conștiinței naționale, dispunând inclusiv de mijloacele specifice politicii, respectiv propaganda :

„Cu cât conștiința națională va fi mai puternică, cu atât bârfele se vor spulbera și cauza liberală va fi întărită.

³⁰ BAR, Fondul Vintilă I.C. Brătianu, Emitentul: Vintilă I.C. Brătianu, Destinatarul: Pia Brătianu, S5(134)/CCCLXXXVIII, 4 noiembrie 1918, Iași, 8 f.

³¹ *Ibidem*, f. 1.

³² Vintilă Brătianu, *Pacea de robire*, București, Imprimeria Independența, 1919, 120 p.

³³ BAR, Fondul Vintilă I.C. Brătianu, Emitentul: Vintilă I.C. Brătianu, Destinatarul: Pia Brătianu, S5(114)/CCCLXXXVIII, 22 martie 1918, Iași, f. 1.

V-am scris toate acestea fiindcă văd și din scrisorile voastre principala voastră grijă. Și care poate fi alta pentru noi toți în aceste timpuri de mișcare. Căci negreșit suntem pentru moment mai liberi în acțiunea noastră de propagandă deși de câteva zile cenzura dăinuie și aici – a lui Mackensen-Marghiloman (...)³⁴.

Pregătirea partidului pentru noile alegeri într-o Românie Mare

În condițiile fluctuante ale războiului, conducătorii liberali nu au conținut să gândească strategii și mijloace politice pentru obținerea viitoarei conduceri a țării.

De remarcat este că pe primul plan este trecut de fiecare dată interesul țării și respectul față de munca înaintașilor, precum și sacrificiile celor ce muriseră pe front ori al celor ce acasă așteptau cu speranță o viață mai bună.

Scrisorile către familie, în lipsa altui instrument, s-au constituit în vectori transmițători ai mesajului Partidului Național Liberal către locuitorii capitalei ocupate și ai sudului țării aflat în aceeași situație indezirabilă. Acțiunile propagandistice subordonate patriotismului, erau impulsionate de convingerea exprimată de către Vintilă Brătianu, conform căreia „a nu determina un viitor, este a fi învins!”³⁵

Măsurile de consolidare a Partidului Național Liberal erau necesare, în contrapondere cu avântul Partidului Conservator, obținut odată cu actul Unirii Basarabiei de la 27 martie 1918, considerată opera lui Alexandru Marghiloman, șeful conservatorilor. Deși aceștia nu își asumau răspunderea asupra condițiilor impuse de pacea separată, presa de partid îl prezintă pe Marghiloman drept salvatorul momentului³⁶.

Pe fondul credinței în victoria Aliaților, întărită de informațiile ce veneau de pe frontul occidental, atenția miniștrilor liberali se îndrepta cu prisosință spre București, capitala ce urma să fie a unei Românie întregite.

Determinat de semnarea păcii, pe care nu a văzut-o cu ochi buni, prin intermediul corespondenței cu familia, Vintilă Brătianu va transmite cerințele

³⁴ BAR, Fondul Vintilă I.C. Brătianu, Emitentul: Vintilă I.C. Brătianu, Destinatarul: Pia Brătianu, S5(114)/CCCLXXXVIII, 22 martie 1918, Iași, f. 12.

³⁵ *Ibidem*, f. 4.

³⁶ Vintilă Brătianu, *Pacea de robire*, București, Imprimeria Independența, 1919, 120 p.

expresie ale Partidului Liberal către Alexandru Marghiloman și politicienii giranți de la București, adevărate direcții strategice de afirmare externă și internă a țării:

„De a nu părăsi politica de la 1916.

De a păstra relațiile României cu Aliații și deci cu lumea mare pentru ziua de mâine și ziua mare.

De a face prin acțiunea lui politică, ca toate actele făcute de Mackensen, și guv. Marghiloman să fie nelegale și deci nevalabile sau cel puțin fără concesiile în detrimentul sufletesc al țării.

Să nu contribuie întru nimic să tulbure pacea internă pentru a nu face jocul vrăjmașului și a nu aduce în țară momente de învrăjbitură”³⁷.

Pe fondul comunicării precare cu Bucureștiul, frământarea era legată de modalitatea de retragere a vrăjmașilor, de evitarea jafurilor în parcurgerea teritoriului ocupat. Ministrul de război își exprima speranța ca generalul Berthelot, armata și autoritățile române să participe la evacuarea trupelor adverse.³⁸

Mesajul este justificat de îngrijorarea față de statutul autonom al țării și de responsabilitatea manifestată în legătură cu manipularea politică a populației în condițiile prezenței încă a trupelor de ocupație în regiunile sudice:

„Acest guvern [Marghiloman], chiar dacă este prin condițiile păceii guvernul Mackensen și deci să aplice măsurile acestuia, trebuie să evite orice vrajbă internă ca să nu dea prilej acestuia de a se amesteca și mai mult în treburile noastre”³⁹.

Trebuiau create condițiile pentru organizarea alegerilor, dar mai ales conlucrat pentru motivarea și instruirea cetățenilor:

„Deci prietenii noștri politici să facă și ei acolo ceea ce facem cu toți aici. Să dea concursul administrației actuale, luând însă asupra lui acțiunea

³⁷ BAR, Fondul Vintilă I.C. Brătianu, Emitentul: Vintilă I.C. Brătianu, Destinatarul: Pia Brătianu, S5(114)/CCCLXXXVIII, 22 martie 1918, Iași, f. 6.

³⁸ Idem, S5(134)/CCCLXXXVIII, 4 noiembrie 1918, Iași, f. 2-3.

³⁹ Idem, S5(114)/CCCLXXXVIII, 22 martie 1918, Iași, f. 6.

politică pentru a menține trează conștiința pe cele două chestii mari: națională și democratică”⁴⁰.

Viitorul constituțional al României este privit prin prisma valorilor democratice – a sufragiului universal și a legii agrare, ca suport pentru asigurarea unui cadru legal și social de dezvoltare durabilă:

„De aceea, cine va participa la alegerile viitoare, care sunt nelegale, fiindcă Constituanta nu se poate dizolva, fiindcă alegerile nu se mai pot face decât pe baza sufragiului universal, care este înscris în Constituție, fiindcă este primejdios de a se reveni asupra reformelor agrare votate pentru a o restrânge, fiindcă în sfârșit, un parlament nu poate fi legalmente constituit sub baioneta vrăjmașă”⁴¹.

Toate aceste practici sunt întreținute de liderii politici liberali. Vintilă Brătianu, atent la manifestările reprezentanților clasei politice, trece succint în pagină portrete ale politicianilor și atitudini ale acestora în legătură cu problemele țării. În această galerie, Regele Ferdinand este văzut ca un factor de echilibru în societate și de stabilitate în politica externă:

„Regele în tot acest timp, până la pacea generală, nu poate avea alt rol decât acel de a păstra dinastia și de a nu face jocul vrăjmașilor, producând la o criză dinastică. Țara suferind și fiind umilită, va suferi și el cu dânsa. Nu i se poate cere mai mult în aceste timpuri”⁴².

De altfel, Vintilă Brătianu vede necesară reformarea întregii clase politice, a politicii românești în general, care să dea dovadă de viziune, deschidere, urmărirea interesului general. Partidele și guvernele, prin efort susținut, pricepere și responsabilitate, urmau să vină în întâmpinarea așteptărilor și nevoilor cetățenilor ce urmau să locuiască în România Mare și al căror număr aproape se va dubla comparativ cu cei care se aflau în Vechiul Regat⁴³:

⁴⁰ Idem, S5(134)/CCCLXXXVIII, 4 noiembrie 1918, Iași, f. 3.

⁴¹ Idem, S5(114)/CCCLXXXVIII, 22 martie 1918, Iași, f. 7.

⁴² *Ibidem*, f. 5.

⁴³ *Ibidem*.

„Nu numai în Regatul vechi, dar și România mare, care acum trebuie clădită, încât partidele care nu vor ști prin ele și nu prin ajutorul și bunăvoința altora să colaboreze la opera mare de făcut vor pieri și trebuie pentru sănătatea vieții publice lăsate să piară.

Să nu uităm că din 7,5 milioane de locuitori, ne facem mâine 16 milioane, cărora nu le importă ce au făcut în trecut partidele istorice, dar care cer muncă serioasă și activă pentru multele și grelele probleme ce se vor pune. Un guvern care va trebui să se îngrijească de intrigile din sânul său, nu va putea decât cu greu să-și împlinească opera grea de îndeplinit”⁴⁴.

Complexitatea contextului internațional este analizată riguros, spre o poziționare cât mai favorabilă țării – anarhia din Rusia, slăbirea armatei germane, speranța în victoria Aliaților ajutați de Statele Unite – sunt factori de care depind condițiile păcii generale și proiectarea viitoarei hărți a lumii:

„mai cu seamă azi, după tratatul de la București, încrezători în izbânda cauzei noastre trebuie azi, cât de dureroasă va fi perioada până la pacea generală să o așteptăm pe aceasta care va trebui să restabilească toate drepturile noastre încălcate și revendicate”⁴⁵.

În planul de management al partidului figura coordonarea teritorială, prin comunicare și îndrumare atât pentru zonele libere, cât și pentru județele aflate încă sub ocupația inamicului⁴⁶. Se pregătea organizarea partidului pe comitete în fiecare localitate, chiar și în cele mai îndepărtate, iar printr-un ziar care să ajungă acolo să poată să fie susținute ideile și valorile democratice, votul universal, să întrețină unitatea românilor, conștiința națională și să înlăture pericolul bolșevic, dar și acțiunile propagandistice ale adversarilor politici⁴⁷.

Din informațiile citite printre rânduri în scrisori, putem deduce că de la Iași erau trimise materiale de propagandă în teritoriul ocupat, la producerea cărora participa întreaga familie, de exemplu, într-una dintre scrisori, la rubrica

⁴⁴ *Ibidem*, f. 4-5.

⁴⁵ *Idem*, S5(114)/CCCLXXXVIII, 22 martie 1918, Iași, f. 11.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 12.

⁴⁷ *Idem*, S5(134)/CCCLXXXVIII, 4 noiembrie 1918, Iași, f. 3-4.

post-scriptum, Lia, soția lui Vintilă Brătianu își întreabă familia de la București dacă nu se pot găsi și pe acolo șapirografe⁴⁸:

„Pacea a făcut aici un reviriment puternic în sensul bun. Chiar cei mai habotnici sunt revoltați, și deci simpatii pentru coupa cea bună.

Aceasta se resimte sub toate formele și în sânul partidului, unde rândurile se strâng și mulți din cei ce stăteau la o parte revin la rând.

Vă trimit niște hârtii pe care le veți utiliza cât mai bine și dacă posibil în cele patru colțuri ale teritoriului. (...)

Cum cei mulți și noi avem încredere în sfârșitul cel bun, suntem mult mai liniștiți așteptând ziua Unirei”⁴⁹.

Preocupările liderilor liberali au depășit sfera retoricii duse pe fondul pregătirilor pentru Unire. Parte a liberalismului, economia, baza unei societăți prospere, este unul dintre segmentele importante vizate pentru reformare:

„Ceea ce este mai rău este recolta proastă și foametea ce se anunță. Legea muncilor zilnice ce s-a publicat în Monitor este o monstruoziție și va trebui să luăm o atitudine”⁵⁰. (...)

„Aici lucrăm la tot felul de legi pentru completarea reformelor”⁵¹.

Disciplina de partid nu este pierdută din vedere, constituind un mijloc al reușitei proiectului liberal pus în slujba drapelului național:

„La noi rândurile rămân strânse și cazurile izolate nu vor servi decât pentru o selecțiune a celor ce au mai mult nevoie de guvern și de kolegele restrânse care se duc. Negreșit în teritoriul ocupat nu putem cunoaște peste tot situația, dar aici și de rândul acesta, partidul nostru își îndeplinește datoria și demn, din ce în ce mai mult, drapelul național și democrat. Violența vrăjmașilor străini și români, venirea lui Marghiloman asupra reformelor votate vor limpezi din ce în

⁴⁸ Idem, S5(116)/CCCLXXXVIII, 12 mai 1918, Iași, f. 2.

⁴⁹ Idem, S5(115)/CCCLXXXVIII, 2 mai 1918, Iași, f. 1.

⁵⁰ Idem, S5(117)/CCCLXXXVIII, 28 mai 1918, Iași, f. 2.

⁵¹ Idem, S5(117)/CCCLXXXVIII, 28 mai 1918, Iași, f. 4.

ce mai mult situația și fără vrerea lor fac serviciul cauzei mari și indirect Partidului Național Liberal”⁵².

După cum reiese din corespondența particulară dintre membrii familiei Brătianu, grație unei încrederi imbatabile în victorie, agenda electorală a Partidului Național Liberal a fost configurată încă din perioada răboiului, finalitatea și motivația constituindu-le redefinirea țării în noile granițe extinse, sufragiul universal, legea electorală și aplicarea legii agrare, precum și reformarea economiei.

Concluzii

Prin exploatarea accentelor autoreferențialității, scrisorile Brătienilor sunt o sursă documentară importantă, prezentând perspectiva celei mai influente familii politice a țării asupra unității naționale, a viitorului României Mari construită prin efort colectiv, după principii liberale. Textele corespondenței conțin fragmente programatice, specifice discursurilor parlamentarismului clasic, bazat pe dezbaterea democratică de idei, vizând soluții conform cu vederile Partidului Național Liberal. Analizând tipologia memorialisticii, Ion Vianu aprecia valoarea corespondenței, numind-o „memorialistică imediată”, ce păstra pulsația timpului său :

„În acest cadru general al memorialisticii, existe trepte. Trecutul crește din prezent așa cum tulpina se dezvoltă din rădăcină. Tot astfel, memoriile au și ele raporturi diferite cu prezentul, după cum o reflectă o realitate mai recentă sau mai veche. Memorarea însoțește viața ca o umbră. Corespondența, jurnalele intime și – să-mi fie iertată impudoarea – chiar notele informative adresate polițiilor secrete de către denunțatori și informatori aparțin sferei acestei memorialistici imediate, vecină nemijlocită cu trăirea evenimentului”⁵³.

Odată realizată România Mare, trebuia întărită între noile granițe și recunoscută internațional în următoarea etapă a devenirii sale:

⁵² Idem, S5(116)/CCCLXXXVIII, 12 mai 1918, Iași, f. 2.

⁵³ Ion Vianu, „Memorialistica văzută deun memorialist”, în vol. *Frumusețea va mântui luna și alte eseuri*, Iași, Editura Polirom, 2015, p. 69.

„Nădăjduim (...) să vă bucurați azi de marea fericire ce cade asupra neamului nostru și asupra generației de azi, căreia îi este dat să participe și să vadă lucruri așa mari și frumoase. Cine ar fi crezut acum cinci ani că vom vedea într-un interval așa scurt, înfăptuită unitatea națională de la Tisa până la Nistru! Acum să fim demni de aceste mari zile și să consolidăm înăuntru ceea ce s-a făcut în hotarele dinspre afară!”⁵⁴

Delia BĂLĂICAN
Biblioteca Academiei Române

⁵⁴ BAR, Fondul Vintilă I.C. Brătianu, Emitentul: Vintilă I.C. Brătianu, Destinatarul: Pia Brătianu, S5(134)/CCCLXXXVIII, 4 noiembrie 1918, Iași, f. 1.